

УДК [347.83:070]:347.83(477)

Харальд фон Зеефрід, проф., адвокат,Adlitz AG
Bleicherweg 33, Zuerich, CH 8002, Швейцарія

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗМІ ТА РЕАЛЬНОГО СТАНОВИЩА ЗМІ В УКРАЇНІ

Стаття аналізує критику міжнародних урядових і неурядових організацій на адресу українського уряду щодо стану свободи слова в Україні. Автор звертається до цих організацій з пропозицією перейти від критики до надання Україні допомоги в побудові незалежної преси.

Ключові слова: свобода слова, вільна преса, фінансова незалежність преси.

Постановка проблеми та її актуальність. Україна зазнає дорікань з боку європейських організацій-спостерігачів за додержанням прав людини щодо порушень свободи преси. Актуальність цієї проблеми зумовлена тим, що Україна бажає якомога швидше увійти до Європейського союзу і намагається привести своє законодавство у відповідність до європейських стандартів.

Зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Статтю написано в рамках державної науково-дослідницької теми "Внутрішньодержавна і міжнародна охорона особи й економіки засобами кримінально-правового спрямування", яка розробляється кафедрою кримінального права, кримінального процесу і криміналістики економіко-правового факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Цьому питанню в 2000-2001 роках було присвячено роботи Андреаса Капелера, Астрід Коль, Біта Медер-Меткалфа, дослідження міжнародної неурядової організації "Репортери без кордонів" [1-8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми: європейські спостерігачі обмежуються критикою на адресу України, але майже відсутні конкретні пропозиції щодо поліпшення ситуації і цілком відсутня організаційна і фінансова допомога.

Мета статті (постановка завдання) дослідити критику, яка висловлюється на адресу України, і розробити пропозиції щодо поліпшення ситуації з свободою слова в Україні.

І. Два останні повідомлення про ситуацію із ЗМІ в Україні дають привід для роздумів.

1. У доповіді від 14. 01. 2003 Комітет культури, науки і виховання Ради Європи зробив серйозні зауваження у зв'язку з ситуацією з свободою преси в Україні [1].

У доповіді про стан свободи преси в різних країнах докладно описується сучасна ситуація, передусім існування політичної цензури (наприклад, через застосування "темників"). Комітет цитує загалом жакливу статистику міжнародної організації "Репортери без кордонів", в якій містяться дані про те, що з часу виборів 1998 р. в Україні за загадкових обставин 11 журналістів було вбито і 48 дістали поранення [4].

2. З іншого боку, надання Лейпцігської премії за свободу і майбутнє ЗМІ Володимиру Мостовому, головному редактору газети "Зеркало недели", демонструє, що, незважаючи на тяжкі умови праці, в Україні існують журналісти,

цьому плані доводиться, на жаль, констатувати, що в Україні — на відміну від інших східноєвропейських країн — як наслідок економічних проблем не вдалося створити самостійної, політично незалежної економічної бази підприємств преси. Це й не могло бути інакше — через низький рівень продажу, недостатні надходження від абонентів і передусім нерозвиненість інституту об'яв та відсутність готовності міжнародних видавничих концернів вкладати кошти в українську пресу. Це призводить до того, що сьогодні державний цензор може справляти свій нездоровий вплив на пресу навіть через надання газетного паперу. Не треба забувати випадків, коли з метою придушення свободи преси інші фінансові труднощі використовуються як прикриття для зловживань [7].

2. Доки преса в Україні не отримає можливості розвиватися вільно й економічно незалежно від політичних сил, такі позитивні приклади, як “Зеркало недели”, будуть залишатися винятками.

3. В інших середньо- і східноєвропейських країнах (наприклад, в Угорщині, Сербії, Болгарії) після кризи вищезгадані інвестиції іноземних видавничих концернів призвели до створення незалежної преси з подекуди сильною конкуренцією ЗМІ. Перехід до вільної преси в колишній НДР також пройшов досить швидко. Але за сучасних умов в Україні не можна очікувати іноземних інвестицій і співробітництва, яке могло б справити в цілому стабілізуючий вплив на сферу ЗМІ. Причина такої стриманості зрозуміла: в Україні відсутні політичні, економічні і правові умови для іноземних інвестицій.

IV. Немає ніякого сумніву в тому, що в Україні свобода преси повинна якомога швидше стати конституційною дійсністю. Доки Україна сама не досягне успіхів, кожний європеєць зобов'язаний робити пропозиції щодо вирішення цієї проблеми і реалізувати їх. *Ми не можемо більше обмежуватися викриттям і критикою недоліків і винагороджувати виняткові видавництва, — ми повинні знайти загальне розв'язання проблеми.* Це стосується передусім тих, хто вважає, що Україна власними силами буде не в змозі створити вільну пресу.

1. Можливо, стане у нагоді історичне порівняння: в Німеччині після падіння Третього Рейху була така сама початкова ситуація. В Третьому Рейху існувала практично лише націонал-соціалістична партійна преса. Як її нащадок у східній Німеччині розвилася єдина комуністична преса. В західній Німеччині союзники врегулювали сферу преси таким чином, що політично незаангажованим особам надавалися ліцензії на випуск друкованих видань. Ця ліцензія була передумовою для друку і видання щоденних газет та інших друкованих видань. Видавництво щоденної газети могло отримати ліцензію за своїм місцезнаходженням, що одночасно впорядковувало і структурувало географію преси, яка частково залишилася й донині, бо з цим упорядкуванням початково був пов'язаний захист від регіональної конкуренції, передусім у сфері підписних видань. Ці ліцензовані газети змогли відповідно до загального економічного розвитку ФРН вирости в економічно незалежні підприємства, особливо в тих випадках, коли проводився суворий розподіл між веденням підприємницької діяльності і редакторської справи підприємства преси. Як свобода преси означає захист від втручання держави, так і редактор, журналіст повинні бути вільними і незалежними від вказівок підприємницького керівництва видавництва.

2. Цей поділ підприємницького і редакторського керівництва інколи визначають як модель WAZ — газети “Westdeutsche Allgemeine Zeitung”, м. Ессен. Вона скромно почала з отримання післявоєнної ліцензії і виросла в значний європейський видавничий концерн. Інвестиції групи WAZ в Болгарії, Угорщині й інших країнах колишнього східного блоку також привели до запровадження і зміцнення свободи преси в цих країнах в умовах конкуренції і виправдали себе.

Висновки. Подібний шлях можливий і в Україні, але не в сучасних економічних

і політичних умовах. Необхідна фінансова незалежність вільної преси повинна передусім бути гарантована одним з фондів Європейських співтовариств. Тут також існують історичні паралелі з інших сфер, наприклад, підтримка за планом Маршалла, надана Сполученими Штатами післявоєнній Німеччині або так звані кошти ERP. Ці кошти, які можуть бути в певних випадках надані як позики, які підлягають поверненню, слід було б цілеспрямовано застосувати для побудови вільної преси в Україні. І якомога швидше. Коли буде гарантовано базове фінансування, знайдуться й комерційно зацікавлені міжнародні партнери, які розподілять ризик і увійдуть до співпраці у створенні вільної преси в Україні.

Перспективи подальших розвідок. Україна має достатньо відважних журналістів. Саме вони повинні були б спонукати європейських партнерів України до рішучих дій, коли кожний сумлінний спостерігач визнає, що заклики до додержання свободи преси залишаються безрезультатними. Це, чесно кажучи, діється не лише через політичні перешкоди, але й просто через відсутність в Україні внутрішньодержавної матеріальної бази для розвитку свободи преси.

Література

1. <http://assembly.coe.int>
2. <http://hrw.org/press/2002/12/ukraine1203ltr.htm>
3. <http://www.leipziger-medienstiftung.de>
4. <http://www.reporter-ohne-grenzen.de>
5. http://www.reporter-ohne-grenzen.de/cont_dateien/list_feind.php
6. Kappeler Andreas. *Aspekte der ukrainischen Nationalbewegung im 19. und fruhen 20. Jahrhundert*// Guido Hausmann, Andreas Kappeler. *Ukraine: Gegenwart und Geschichte eines neuen Staates.* — Baden-Baden, 1993.
7. Kohl Astrid. *Kiewer Oppositionszeitung unter Druck.* // *Neue Zuercher Zeitung.* — 17. 10. 2000.
8. Maeder-Metcalf Beate. *Mangelnde Pressefreiheit in der Ukraine. Europa muss Reformen staerker einfordern.* // *Internationale Politik.* — 2001. — N 10 (жовтень). — С. 59-61.

Харальд фон Зеєфрид, проф., адвокат,

Adlitz AG
Bleicherweg 33, Zuerich, CH 8002, Швейцарія

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О СМИ И РЕАЛЬНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ СМИ В УКРАИНЕ

РЕЗЮМЕ

Констатируя факты нарушений свободы прессы в Украине, автор обращается к европейским правительственным и неправительственным организациям с предложением перейти от критики Украины к помощи Украине в построении независимой прессы.

Ключевые слова: свобода слова, свободная пресса, финансовая независимость прессы.